

ANFÖRANDE

DATUM: 2004-04-14
TALARE: Kristina Persson
PLATS: Näringslivets hus

SVERIGES RIKSBANK
SE-103 37 Stockholm
(Brunkebergstorg 11)

Tel +46 8 787 00 00
Fax +46 8 21 05 31
registratorn@riksbank.se
www.riksbank.se

■ Globalisering, strukturella förändringar och penningpolitik

Tack för inbjudan att delta i detta viktiga samtal om globaliseringens konsekvenser för svensk ekonomisk politik! Jag kommer i första hand belysa vilken innebörden kan tänkas bli för inflationen och penningpolitiken, men också kortfattat beröra de ökade krav på strukturomvandling och politisk hantering som dagens globalisering för med sig.

Globaliseringen - eller "det växande ömsesidiga beroendet mellan länder världen över genom handel av varor och tjänster, gränsöverskridande investeringar och finansiella flöden" (IMF:s definition) - är ingen ny företeelse. Den har pågått under lång tid och gett upphov till en snabb strukturomvandling med stora krav på anpassning av människor och verksamheter. Den har inneburit en förändrad arbetsfördelning och specialisering samt tillgång till nya marknader vilket i sin tur utgjort grunden för ökade reallöner och växande välfärd. Hur väl Sverige kommer att hantera dessa krav på omställning i framtiden blir avgörande för vår ekonomiska utveckling.

Under senare år tycks både omfattningen av och förändringstakten i globaliseringsprocessen ha ökat. De gångna tjugo åren har världshandeln ökat dubbelt så snabbt som BNP-tillväxten, direktinvesteringarna har ökat tre gånger så mycket och både valuta- och aktiehandeln ungefär tio gånger snabbare än BNP-tillväxten. Det finns flera förklaringar till detta, bl.a. avregleringen av de finansiella marknaderna under 1980-talet. En annan bidragande orsak är att Kina och Indien i växande utsträckning deltar i den globala ekonomin. Kina är idag världens fjärde största handelsnation, och dess andel av världshandeln har sedan början av 1990-talet ökat från 1,5 till nästan 5 procent. Samtidigt har den kinesiska privata konsumtionen ökat från några procent av den amerikanska till att motsvara mer än en tiondel.

Vad kan förklara nedväxlingen i inflationstakten?

Under det gångna året har lägre importpriser och högre produktivitet än förväntat bidragit till att Riksbanken, inte minst den allra senaste tiden, reviderat ner prognoserna för inflationsutvecklingen. I den inflationsrapport som publicerades för ett par veckor sedan konstaterar vi att den oväntat låga ökningstakten av den importerade inflationen (rensad för oljepriserna) bl.a. beror på att det internationella pristrycket blivit lägre. Den starka produktivitetsutvecklingen har också bidragit. Bakom denna ökning av produktivitetstakten tycks finnas en rad strukturella faktorer som åtminstone delvis hänger samman med globaliseringen.

Om man bortser från de tillfälliga uppgångar i inflationen som förorsakats av höga priser på bl.a. energi kan vi konstatera att inflationen gradvis fallit tillbaka under hela det senaste decenniet. I Sverige har KPI-inflationen sjunkit från ungefär 5 procent 1994 till ca 2 procent 2003. Även i ett längre tidsperspektiv uppvisar inflationen i de ledande industriländerna en nedåtgående trend. Övriga delar av världen har haft en liknande utveckling. IMF:s tidigare chefsekonom Ken Rogoff har i en artikel visat att den globala inflationen fallit från 30 procent till 4 procent mellan 1993 och 2002.

Vilka faktorer kan tänkas ligga bakom denna anmärkningsvärda nedväxling av prisökningstakten? Jag tror att det framförallt är kombinationen av tre förhållanden som har bidragit:

- (1) Förändrad penningpolitik med oberoende centralbanker som styr mot ett inflationsmål,
- (2) IT-investeringar som möjliggör stora kostnadsbesparingar samt
- (3) Globaliseringen som bl.a. för med sig ökad konkurrens från nya låglöneländer och pressar gamla producentländer till ökad produktivitet.

1. Självständiga centralbanker med inflationsmål

Under inledningen av 1990-talet, i efterdyningarna av överhettning- och krisåren, påbörjades en omorientering av den ekonomiska politiken i Sverige: skattesystemet lades om och inflationsbekämpningen prioriterades. Riksbanken beslöt vid början av 1993 att införa ett inflationsmål, definierat till 2 procent med ett toleransintervall på plus/minus 1 procentenhet, och finanspolitiken inriktades alltmer på budgetkonsolidering. Ungefär samtidigt ägde en liknande utveckling rum i många andra länder. Förändringen av den ekonomiska politiken var särskilt omvälvande i de f.d. kommuniststaterna i Europa, i Kina och i tidigare planekonomiskt inspirerade utvecklingsländer som t.ex. Indien, vilket bidrog till att dessa länder började integreras allt mer i världsekonomin.

Det faktum att prisstabilitet har blivit ett uttalat mål för penningpolitiken har således spelat en viktig roll för inflationsnedväxlingen under det senaste decenniet. Det är också vad man bör vänta sig givet att inflationen är ett monetärt fenomen, som i slutändan avgörs av penningpolitiken och förtroendet för den. Självstän-

■ dighet för centralbankerna, konvergenskriterierna för inträde i EMU och förbudet att sedelpressfinansiera budgetunderskott är exempel på åtgärder som bidragit till att öka förtroendet för prisstabilitetsmålet. Därtill har även förbättrad kommunikation och ökad öppenhet medfört att penningpolitiken blivit mer förutsägbar och trovärdig. Detta har resulterat i låga och stabila inflationsförväntningar, som i Sverige i genomsnitt legat kring inflationsmålet under de senaste åren.

2. Ökade IT-investeringar

Som jag redan nämnt har produktiviteten utvecklats starkare än väntat under det senaste året. Till skillnad mot 1990-talets andra hälft kan denna uppgång inte förklaras av en ökad produktion av IKT-varor i allmänt och teleprodukter i synnerhet, eftersom dessa sektorer upplevt en kraftig nedgång sedan 2001. Istället beror den högre produktivitetstillväxten på att den s.k. totala faktorproduktiviteten, som brukar tillskrivas teknologiska och organisatoriska förbättringar, har stigit oväntat mycket.

Teknologiska förändringar har historiskt fått ett bredare genomslag med fördröjning eftersom det tar tid att anpassa organisation och teknik till varandra för att fullt ut dra fördel av innovationerna. Det är därför möjligt att de omfattande investeringarna i IKT i slutet av 1990-talet först nu börjat ge tydligt utslag i form av organisationsförbättringar, kostnadsbesparingar och högre produktivitetstillväxt. IKT-utvecklingen har dessutom, genom att möjliggöra effektivare produktion i nätverk och på långa avstånd, lett till att nya sektorer inom tjänstenäringarna öppnats för handel och internationell konkurrens. Viktigt i denna process är också den allt starkare samverkan mellan IKT, handel och välfungerande produktmarknader som medger outsourcing av arbetsintensiva led i varu- och tjänsteproduktion till låglöneländer.

3. Globaliseringen och de strukturella förändringarna i världsekonomin

Tillgången till ny informationsteknik är således en av förutsättningarna för de nya handels- och produktionsmönster som växer fram. Men dämpningen av prisutvecklingen är resultatet av många samverkande faktorer som bl.a. hänger samman med globaliseringen:

- Ökad världshandel och fler aktörer leder till högre konkurrens
- Avregleringar och privatiseringar medför också att konkurrensen ökar
- En högre grad av specialisering och utnyttjande av komparativa fördelar (s.k. global arbetsomfördelning) leder till ökad produktivitet och effektivitet
- Mer produktion i utpräglade låglöneländer ger lägre kostnader

Allt detta talar för att det internationella pristrycket under de närmaste åren bör vara lägre vid ett givet konjunkturläge.

■ För att få en mer heltäckande bild av de strukturella förändringarnas betydelse för prisbilden kan det vara bra att illustrera hur de samverkar med andra faktorer som kan tänkas påverka det internationella pristrycket, exempelvis den globala efterfrågan och råvarupriserna. De senaste åren har världskonjunkturen varit svag, vilket troligen bidragit till den låga prisökningstakten. Fram till för något år sedan utvecklades även råvarupriserna svagt, men därefter har en relativt kraftig uppgång ägt rum samtidigt som industrikonjunkturen förbättrats och den globala efterfrågan ökat. Trots detta är prisutvecklingen på bearbetade varor fortsatt dämpad.

Till viss del beror denna, historiskt sett något motstridiga, prisbild antagligen på utvecklingen i Kina, där å ena sidan den kraftiga industriella expansionen lett till en markant ökning av efterfrågan på råvaror och å andra sidan den rika tillgången på lågavlönad arbetskraft medfört att produktionen av billiga varor för världsmarknaden accelererar i snabb takt. Detta illustrerar väl en av globaliseringsförutsättningar, nämligen den tilltagande specialiseringen och ett ökat utnyttjande av komparativa fördelar. Det är bl.a. dessa faktorer som ger upphov till bättre resursallokering, ökad produktivitet och större effektivitet vilket i sin tur har en dämpande effekt på priserna.

Framöver talar den allt starkare världskonjunkturen och uppgången i råvarupriserna för att det internationella pristrycket kommer att öka gradvis. Globaliseringsprocessen kan emellertid medföra att prisökningarna, trots konjunkturuppgången, fortsätter att vara måttliga även under de närmaste åren. Kina och Indien har tillsammans över 2 miljarder invånare vilket motsvarar en tredjedel av världens totala befolkning. Än så länge beräknas bara ca 10 procent av Kinas invånare vara berörda av den moderna ekonomin. Därmed finns en mycket stor outnyttjad arbetskraftsreserv som kan komma att bidra till att hålla nere prisökningarna under en längre tid framöver. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att Kinas och Indiens integration i världsekonomin inte bara kommer att leda till ett kraftigt ökat utbud av billiga varor och tjänster utan att dessa länder också kommer att bidra med en stor efterfrågan på varor och tjänster från den industrialiserade världen. Det är därför inte enkelt att bedöma Kinas och Indiens betydelse för det globala pristrycket på längre sikt.

Integration av låglöneländer i världsekonomin genom en kraftig satsning på exportledd tillväxt är ingen ny företeelse: exempelvis utvecklades Japan efter det andra världskriget på liknande sätt. Kinas och Indiens storlek medför emellertid att anpassningsprocessen denna gång kan bli betydligt mer djupgående och långvarig än under tidigare perioder. Denna anpassning sker dessutom i en global miljö som är mycket mer öppen och konkurrensutsatt jämfört med tidigare skeden.

Det är än så länge endast en liten andel av företagen i USA och EU, inklusive Sverige, som flyttat ut produktion till länder som Kina, Indien och de nya EU-medlemmarna i Öst- och Centraleuropa. Stora skillnader i framförallt arbetskraftskostnader medför att denna omfördelning av produktionskapacitet kan förväntas fortgå framöver. Utvecklingen understöds inte minst av modern informationsteknologi och allt lägre priser på internationella telekommunikationer. I

■ samtliga nya EU-medlemmar från Öst- och Centraleuropa utom Slovenien ligger arbetskostnaden under 5 euro per timme, medan den i länder som Sverige och Tyskland är ca 29 euro. I Kina är arbetskostnaden ännu lägre, mindre än 1 euro per timme.

De låga arbetskraftskostnaderna är en av faktorerna bakom den kraftiga uppgången i direktinvesteringar till Öst- och Centraleuropa under senare år. Under perioden 1993 till 2002 uppgick inflödet av direktinvesteringar i de flesta länderna till mellan 30 och 50 procent av BNP varje år. I takt med att de nya medlemsstaterna fortsätter att moderniseras och integreras med övriga EU, inklusive blir medlemmar av EMU, kommer deras attraktionskraft som investeringsdestination sannolikt att öka ytterligare.

Kostnadsbesparingarna med outsourcing kan således vara betydande och vinsterna för världsekonomin likaså. Vinsterna beror på att när jobb med lågt förädlingsvärde utallokeras kan arbetskraft och investeringar i de industrialiserade länderna dirigeras om till mer högproduktiva sektorer vilket leder till att produktiviteten ökar och konsumenterna får lägre kostnader. På så sätt utnyttjas de globala resurserna på ett optimalt sätt, produktionen blir mer effektiv och BNP-tillväxten i världsekonomin blir högre.

Som exempel kan nämnas att globaliseringen av IT-tjänster väntas få stora effekter på produktiviteten framöver. En studie av Catherine Mann vid Institute for International Economics visar att handel och global produktion svarade för 10-30 procent av priset på hårdvaruprodukter i USA under 1990-talet. Det ledde till att tillväxten blev ungefär 0,3 procentenheter högre varje år mellan 1995 och 2002 än den annars skulle ha varit. Idag ökar utgifterna för mjukvaror dubbelt så snabbt som för hårdvaror, och denna process har ännu knappt börjat i stora delar av ekonomin. Om priserna på mjukvaror också börjar falla, tack vare globaliseringen, kan den andra vågen av produktivetsvinster bli ännu större än den första, särskilt inom tjänstesektorn där potentialen är som störst.

Vi har sett att globaliseringen av handels- och produktionsmönster medfört att fler aktörer, som dessutom har lägre kostnader, nu är delaktiga i världsekonomin. Detta har lett till att den internationella konkurrensen hårdnat och priserna pressats. På samma sätt har den ökande trenden mot avregleringar och privatiseringar under de två senaste decennierna bidragit till att effektivisera produktionen och höja produktiviteten vilket i sin tur haft en dämpande effekt på prisutvecklingen.

Frågan hur globalisering och strukturomvandling kan tänkas påverka inflationsutvecklingen framöver kommer sannolikt att tillmätas ett allt större intresse i centralbanksvärlden. Om, å ena sidan, ekonomierna genom globaliseringen och ny teknik har blivit mindre inflationsbenägna kan de uppnå ett högre resursutnyttjande utan att inflationen tar fart. Den potentiella tillväxten kommer då att ligga på en högre nivå. Å andra sidan kan ökad efterfrågan från länder som Kina och Indien i kombination med en synkroniserad konjunkturuppgång bidra till att det globala produktionsgapet sluts snabbare än vi för närvarande räknar med. I så fall skulle inflationen kunna stiga tidigare än förväntat.

Den stora frågan är naturligtvis om och i så fall hur länge det låga internationella pristrycket kommer att bestå. Det som talar för att det vi nu ser är ett mer varaktigt fenomen är kombinationen av mer självständiga centralbanker med inflationsmål och ökad global konkurrens. Dessutom har snabbväxande låglöneländer som Indien och Kina fortfarande en bra bit kvar innan de är helt integrerade i världsekonomin. Det som skulle kunna ändra bilden radikalt är exempelvis ökad protektionism och slutenhet, omfattande väpnade konflikter och en oansvarig finanspolitik. Protektionism kan ligga nära till hands som svar på en allt besvärligare konkurrens och svårigheter att anpassa nationella arbetsmarknader och produktionsmönster, vilket inte minst den pågående amerikanska debatten inför presidentvalet visar. Det är dock inte mycket i nuläget som tyder på att dessa faktorer skulle växa sig så starka att de skulle uppväga trenden mot ökad integration och globalisering.

Slutsatsen är således att låginflationsekonomin tycks ha etablerat sig, även om vi inte kan ta den för given. Vilka konsekvenser kan detta få för penningpolitiken framöver?

Penningpolitik i en låginflationsekonomi

Målet för penningpolitiken är prisstabilitet. Det betyder att Riksbanken är lika angelägen om att inflationen inte ska bli för låg som att den inte ska bli för hög. I Sverige var KPI-inflationen i årstakt negativ i februari, för första gången sedan början av 1999. Finns det en risk att denna utveckling fortsätter, och vad kan i så fall Riksbanken göra?

Till att börja med är det viktigt att skilja på om prisutvecklingen styrs av skeenden på efterfråge- eller utbudssidan. En period med fallande priser beror ofta på att den aggregerade efterfrågan är betydligt mindre än det samlade utbudet av varor och tjänster i ekonomin. En sådan situation kan uppkomma av två skäl: Dels kan efterfrågan falla kraftigt, t.ex. på grund av att hushållen av någon anledning minskar sin konsumtion. Dels kan utbudet öka markant, t.ex. till följd av att tekniska framsteg leder till högre produktivitet. Medan efterfrågedriven deflation är förknippad med att produktionen utvecklas svagt gäller det motsatta för utbudsdriven deflation. Man brukar tala om "dålig deflation" respektive "bra deflation".

I praktiken är det inte så lätt att skilja mellan den ena och den andra sortens deflation. Problemen uppstår när efterfrågan är alltför låg i förhållande till utbudet. Det kan enligt min mening inte uteslutas att den allt snedare inkomstfördelningen som har uppstått under de senaste 20 åren i framförallt USA men även i Europa och i s.k. tillväxtländer har lett till att den samlade efterfrågan är alltför svag i ett globalt perspektiv. Men i den mån dagens låga pristryck beror på den goda produktivitetens utvecklingen och det ökade utbudet av billiga varor och tjänster från Kina och Indien kan den således betecknas som "bra deflation".

Dessa positiva utbudschocker, i kombination med den avtagande prisökningstakten, har lett till att allt fler bedömare, bl.a. Fedguvernören Ben Bernanke, under senare tid påtalat risken att det negativa produktionsgapet kan vara större än vad

man tidigare räknat med. Detta skulle i så fall innebära att desinflationen är ännu mer markant än vad som nu antas. De strukturella förändringarna kan ha medfört att det har blivit ännu svårare att bedöma ekonomiernas långsiktiga tillväxtpotential och därmed att uppskatta det sammanvägda resursutnyttjandet.

Det är naturligtvis en komplicerande omständighet att faktorer som en centralbank har svårt att identifiera och kontrollera har betydelse för inflationsutvecklingen, i såväl ett kortsiktigt som ett mer långsiktigt perspektiv. Men det finns samtidigt mycket som en centralbank kan göra för att förhindra uppkomsten av alltför låga prisökningar och för att parera den ökade komplexitet som följer i globaliseringens kölvatten. Här vill jag särskilt framhålla vikten av att ha ett symmetriskt inflationsmål som fungerar som ett tydligt och trovärdigt riktmärke för ekonomins aktörer. Jag vill också betona betydelsen av centralbankernas kommunikation i en låginflationsekonomi, eftersom det då är extra viktigt att skapa stabila, positiva inflationsförväntningar.

Risker med deflation

En intressant, men måhända hypotetisk, fråga är om det med mycket låg inflation finns risk för att Sverige och världsekonomin kan hamna i en deflationsspiral. Erfarenheterna av deflation är lyckligtvis begränsade, men flera länder hade problem med deflation på 1920- och 30-talen. På senare tid är det främst Japan som har upplevt deflation, och det förs idag en diskussion om orsakerna, konsekvenserna och vad som hade varit en bättre politik. De svenska erfarenheterna från 1930-talet talar för att ett prisstabilitetsmål kan bidra till att bromsa upp en hotande deflationsprocess.

Med ett inflationsmål på 2 procent kan det framöver bli vanligare att inflationen är negativ under enstaka månader. Huruvida detta är ett problem eller inte är svårt att säga, eftersom vi helt enkelt inte har så lång erfarenhet av låg inflation. Det kan förstås inte uteslutas att en mer varaktig deflation skulle kunna uppstå om konsumenterna blir pessimistiska. I så fall är det viktigt att världens centralbanker agerar kraftfullt med penningpolitiken i syfte att upprätthålla trovärdighet för att inflationsmålet uppnås.

I den ekonomiska litteraturen brukar framförallt tre kostnader med deflation framhållas. Den första hänger samman med att det är svårt att sänka nominella löner. Den andra kostnaden beror på att deflation, om den är oväntad, resulterar i att förmögenhet omfördelas från låntagare till långivare. Den tredje kostnaden består i att realräntan blir alltför hög i förhållande till efterfrågan. IMF:s rapport om deflation från förra året pekade på dessa kostnader och framhöll att penningpolitiken måste vara förebyggande, kraftfull och framåtblickande i syfte att undvika deflation.

Om deflation trots allt skulle uppstå, vilken beredskap har vi för att hantera en sådan situation? Om utrymmet för räntesänkningar är uttömt måste centralbankerna tillgripa andra åtgärder. Dessa går exempelvis ut på att försöka påverka

■ räntor på värdepapper med längre löptid och att göra en högre framtida inflation trovärdig. Därtill kan finanspolitiken bli mer expansiv.

I en fördjupningsruta i inflationsrapporten i oktober förra året redovisades Riksbankens syn på deflationsproblematiken. Risken för deflation framställdes som liten mot bakgrund av den målinriktade penningpolitiken och det förbättrade konjunkturläget. Det finns dock bedömningar, som den amerikanske ekonomen Paul Krugman, som ser paralleller mellan Japan för tio år sedan och den amerikanska situationen idag, t.ex. med avseende på det låga resursutnyttjandet och efterdyningarna av stora aktieprisbubblor. Han menar att det tog lång tid för deflation att uppstå i Japan och att det därför är viktigt att vara uppmärksam på de varningssignaler som dyker upp, som exempelvis att ekonomin växer långsammare än sin långsiktiga potential under en följd av år.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att en mer varaktig deflation inte kan uteslutas, men att centralbankerna har goda möjligheter att förhindra att vi hamnar i en sådan situation. Det viktigaste i det sammanhanget är att penningpolitiken anpassas tillräckligt snabbt så att målet uppnås och att den penningpolitiska kommunikationen är trovärdig och tydlig.

Globaliseringens utmaningar för Sverige

Erfarenheterna visar att det i allmänhet är de länder som anammat globaliseringen och varit snabba när det gäller att anpassa både produktion och politik som gynnas mest av processen. Den stora utmaningen består därför i att skapa dynamiska förhållanden i Sverige så att nya jobb uppstår i takt med att de gamla försvinner. Hur ser utsikterna ut för detta?

Strukturomvandlingen i globaliseringens spår innebär att mindre effektiv produktion ska ersättas av mer effektiv produktion och att sektorer inom vilka man slåss ut i konkurrensen ska ersättas av sektorer där landet har komparativa fördelar. Strukturomvandlingen består således av två delar: nedläggning (eller utflyttning) samt nyetablering av ekonomiska verksamheter. Den österrikiske ekonomen Joseph Schumpeter benämnde detta *creative destruction*: gamla jobb och teknologier försvinner och nya, mer produktiva jobb tillkommer i takt med att tekniken utvecklas och produktionen blir allt mer specialiserad.

Problemet för både ekonomin i sin helhet och enskilda arbetstagare är att tiden mellan *destruction* och *creation* kan bli ganska lång, varvid s.k. friktionsarbetslöshet uppstår. Strukturomvandlingen ställer därmed stora krav på hög förändringsförmåga och flexibilitet på arbetsmarknaden så att arbetstagarna så smidigt som möjligt kan byta sektorer. För att underlätta denna process är det samtidigt viktigt att erbjuda stöd i form av utbildning och omskolning.

Det finns en stor potential för såväl fler och mer högkvalitativa arbetstillfällen som ökad produktivitet och lägre priser om den hittills relativt skyddade tjänstesektorn skulle utsättas för mer konkurrens. För Sveriges del handlar det om områden som livsmedel, hyresmarknaden, byggindustrin samt inte minst den stora offentliga sektorn. En jämförelse med EU visar att medan 32 procent av den totala konsum-

■ tionen i Sverige var helt konkurrensutsatt år 1999 var motsvarande siffra för EU-genomsnittet 45 procent.

För att förverkliga EG-fördragets grundbult om fri konkurrens och fri rörlighet för tjänster lade EU-kommissionen i januari i år fram ett direktiv som syftar till att skapa en verklig inre marknad för tjänster senast 2010. De sektorer som berörs omfattar ca 50 procent av den ekonomiska aktiviteten i EU, inte minst små och medelstora företag. I praktiken kan det bli svårt att förena de många nationella lagstiftningarna som reglerar tjänstesektorn med ambitionen att skapa fri konkurrens. Under alla omständigheter kommer emellertid många av de nya jobben i framtiden att finnas i tjänstesektorn, både den privata och den offentliga.

Avslutning – några politiska reflektioner

Globaliseringen har inte bara frigjort produktionsförmåga utan begränsar också nationalstatens inflytande över villkoren för produktion och sysselsättning. Två möjligheter står till buds för att kompensera bortfallet av maktmedel: Den ena är att öka attraktionskraften i förhållande till kapital och kompetens på de internationella marknaderna vilket kan leda till nyetableringar i och inflyttning till Sverige och därmed nya jobb och ökad tillväxt. Attraktiviteten kan exempelvis avse stabila spelregler för den ekonomiska politiken och företagandet, välutbildad arbetskraft och spetskompetens, god livskvalitet, tillgång till riskkapital, god infrastruktur, internationellt ledande teknik- och forskningsmiljöer samt väl fungerande incitament- och skattesystem.

Den andra är ett internationellt politiskt samarbete för att balansera marknadskrafterna. Det gäller bl.a. att skapa förutsättningar för att ta ansvar för miljö, fördelningspolitik samt investeringar i infrastruktur, forskning och utveckling. För Sverige är EU den arena som ligger närmast till hands för att länderna i samarbete ska kunna säkerställa att det långsiktiga perspektivet, sociala hänsyn och samhällsintressen beaktas i den ekonomiska utvecklingen.